

روشهای نو آموزش در روابط بین الملل و بازتاب آن بر مهارتهای تخصصی - حرفه‌ای

دکتر مهدی ذاکریان

اگرچه در بیشتر سالهای قرن گذشته توجه محققان علوم سیاسی و روابط بین الملل حول محتوا، تئوری و نظریه‌سازی متمرکز بود اما از نیمه دوم قرن گذشته زمزمه بحث‌های روش‌شناسی و توجه به آن آهسته آهسته به گوش رسید و در انتهای قرن بیستم اوج گرفت. این بحث‌ها امروزه در هزاره جدید مراحل تکاملی خود را گذرانیده و به بلوغ خود رسیده است. بی تردید مباحثات مربوط به متدلوژی در حوزه نظریه‌پردازی علوم سیاسی بر روشهای آموزش در علوم سیاسی نیز اثر گذاشت به گونه‌ای که تحوّل عظیم در روشهای آموزش علوم سیاسی و روابط بین الملل در اکثر کشورهای پیشرفته پدید آمد و همین امر بر غنای محتوایی و کارکردی علم سیاست و روابط بین الملل در آن کشورها افزود. بازتاب این حرکت جهانی در حوزه متد علم سیاست و روابط بین الملل و همچنین در حوزه روشهای آموزشی در سیاست و روابط بین الملل در کشورهای جنوب از جمله کشور ما بسیار ضعیف، و تحوّل در آنها بسیار کند و بطئی است. نمونه بارز و روشن این عدم تحوّل در روشهای آموزش روابط بین الملل و علوم سیاسی دانشکده‌های حقوق، علوم سیاسی و روابط بین الملل کشورمان است که به شدت متأثر از روش سنتی و تاریخی استادمحور است. استمرار این روش در حوزه آموزش دیپلماسی و روابط بین الملل موجب عدم تکامل محتوایی متون سیاسی، ضعف در تئوری‌سازی و ناکارایی در عرصه عمل شده است؛ به گونه‌ای که با همه تلاشهای قابل توجه برخی از استادان، مسئولان و دانشجویان در حوزه آموزش، مهارتهای علمی و عملی دانش آموختگان علوم سیاسی و روابط بین الملل با نیروهای تجربی حوزه‌های علوم سیاسی و روابط بین الملل تفاوت چشمگیری ندارد و تفاوت محسوسی در کار نمود متخصصان این رشته در عرصه عمل دیده نمی‌شود.

از آنجا که هدف اصلی از آموزش دیپلماسی و روابط بین الملل آن است که آموخته‌های علمی و تجارب پژوهشی متخصصان و دانش آموختگان اثر اصلی خود را در عرصه عمل آشکار سازد تا از آن

طریق، نتیجه مطلوبی در حوزه سیاست خارجی و روابط خارجی حاصل گردد لذا توجه جدی به متدهای آموزش و شناخت روشهای نو آموزش روابط بین الملل و به کارگیری آنها به منظور افزایش مهارتهای علمی و کاربردی دانشجویان و دانش آموختگان علم سیاست و روابط بین الملل ضروری است. آشنایی با این شیوه‌های تازه و به کارگیری آنها در دانشکده‌های علوم سیاسی و روابط بین الملل، تحوّل در سرفصل‌های درسی، تغییر روشهای تدریس و کمک به پویایی کلاس درس از ضروریات است.

این مقاله با در نظر داشتن این فرضیه که روشهای پویا و کارآمد آموزش دروس علوم سیاسی و روابط بین الملل بر سطح دانش، توان تفسیر، تحلیل و تئوری‌سازی و مهارتهای عملی و تخصصی نسل آینده پژوهشگران و اساتید علوم سیاسی و روابط بین الملل کشورمان اثر می‌گذارد به معرفی و بررسی انواع روشهای مطرح در آموزش دروس علوم سیاسی و روابط بین الملل می‌پردازد و راهکارهای پویاسازی و تحوّل در آنها را عرضه می‌دارد. همچنین مقاله حاضر با توجه به اهمیت روش شبیه‌سازی (simulation) در علوم سیاسی و نتایج و کارایی آن در تربیت دانشجویان روابط بین الملل و علوم سیاسی بر گسترش آن تأکید می‌ورزد.

روش آموزش استاد محور

روش آموزشی استاد محور (Cours Magistral) یا کلاسهای توضیحی استاد، یکی از روشهای آموزشی است که طی قرون متمادی در سطح دانشگاههای اروپای قاره‌ای و نیز در کشورهای آنگلو ساکسون برای ارائه بخش مشخصی از برنامه آموزشی در يك کلاس درس با مدت زمانی معین به کار می‌رفته است (Wend Tekle, 1996, p.1). در این روش که عموماً استاد، محور اصلی آموزش و تعلیم دانشجو محسوب می‌گردد کلاس درس با نظارت، هدایت و سخنان استاد طی يك زمان معین شروع و خاتمه می‌یابد و معلومات درسی استاد

بطور مستقیم به دانشجویان منتقل می‌شود. در این روش، انتقال مستقیم اطلاعات به دانشجویان با استفاده از مطالب چاپی مانند کتاب، جزوه و... یا به وسیله سخنرانی صورت می‌پذیرد. در این روش، استاد مطالب کتاب یا جزوه را برای دانشجویان توضیح می‌دهد. در روش توضیحی، استاد هم اصول و هم راه حل مسائل را ارائه می‌کند و تمام مطالبی را که باید آموخته شود به دانشجویان عرضه می‌دارد (صفوی، ۱۳۷۴، ص ۲۴۵)، این گونه کلاسها به استاد اجازه می‌دهد تا اطلاعات و آگاهیهای خویش در مورد مفاد بحث را به صورت سیستماتیک و ژرف به دانشجویان انتقال دهد.

در واقع در روش توضیحی (استاد محور) می‌توان مجموعه کاملی از حقایق، اصول و مفاهیم را به شیوه‌ای منسجم به دانشجویان آموخت. به عبارت دیگر، این روش فرصت مناسبی در اختیار دانشجو قرار می‌دهد تا اطلاعات منظم و سازمان یافته‌ای را از استاد دریافت کند (صفوی، ۱۳۷۴، ص ۲۴۵). در این روش، استاد اغلب به جمع آوری و ارائه نتایج تحقیقات شخصی خویش و دیگران در کلاس درس می‌پردازد. اما بایستی در نظر داشت که متأسفانه در این روش برای انتقال اطلاعات، اندیشه‌ها و... محدودیت زمانی وجود دارد. همچنین، دانشجو مطالب را حاضر و آماده دریافت می‌کند و در کشف حقایق و شناخت مسائل فعال نیست. وی ناچار است مطالبی را که به او عرضه می‌شود به اجبار تکرار و حفظ کند.

در روش استاد محور، به علت محدودیت وقت کلاس دانشجویان طبعاً مجبورند تنها قسمتی از مطالب منابع ارائه شده را فراگیرند. همچنین بیشتر تلاش آنان معطوف به موفقیت در آزمون است که تاریخ برگزاری آن از قبل آگهی شده است. البته با سازماندهی خوب مطالب این روش می‌تواند عموماً به انتقال مواد اساسی آموزش در یک مدت زمان معین و پیش‌بینی شده بینجامد. وانگهی، در این روش دانشجویان نیز می‌توانند با طرح پرسشهای مختلف زمینه بحثهای بدیع و پیچیده‌ای را فراهم نمایند که بر هیجان و پویایی درس بیفزاید و تفکر دانشجو و استاد را برانگیزد. در حالی که این نوع

آموزش، بیشتر به درد دانشجویان تازه وارد می‌خورد اما در کشورهای جنوب در تمام دوران تحصیلات دانشگاهی بنا به دلایلی مانند فقدان کتب، اسناد و نشریات جدید و دست اول در مورد موضوع درس یا هنگام مواجهه با مشکلات مالی برای تکثیر منابع درس، کلاسهای استاد محور بهترین راه حل ممکن برای انتقال معلومات به شمار می‌رود. متأسفانه در جامعه‌مان نیز چنین پدیده‌ای نهادینه گشته است و دانشجویان به دلایلی مانند فقدان منابع درسی دست اول اعم از کتاب، اسناد، نشریات و... به جزوه نویسی و کپی برداری از آن در کلاسهای درس استادان روی آورده‌اند. این آفت به گونه‌ای در جامعه دانشگاهی مارشده دوانیده است که حتی برخی از استادان دانشگاه، دانشجویان را به نگارش جزوه در کلاسهای درس و مطالعه آن برای جلسه امتحان تشویق می‌کنند.

گرچه این روش یک روش سنتی و تاریخی است اما امروزه به عنوان روش غالب آموزشی در دانشگاههای جهان سوم رواج دارد و اصلی ترین و فوری ترین روش برای آموزش در دانشگاهها محسوب می‌شود. در مجموع نیز گرچه این روش معایبی همچون متکلم و حده بودن استاد، محرومیت دانشجو از امکان طرح نظر و گفتگو، از بین رفتن اعتماد به نفس دانشجو، توجه به حافظه و حفظ کردن به جای ابتکار و اقتراح، از بین رفتن ذهن تحلیلی و عدم برقراری ارتباط بین تئوری و عمل و دیگر معایب گفته شده همچون روی آوری به جزوه نویسی و... را دارد اما با استفاده از راهکارهایی همانند تنظیم گفتار استاد برای ۴۵ تا ۵۰ دقیقه، اجازه طرح پرسش به دانشجویان، تحرک استاد در کلاس درس و بخصوص استفاده از ابزارهای کمک آموزشی مانند پرژکتور، ویدیو، اسلاید و... کلاسهای استاد محور می‌تواند جالب، هیجان انگیز، پربار و آگاهی دهنده شود.

روش آموزش سقراطی

یکی از روشهای با سابقه، ریشه دار و مفید آموزشی، متد سقراطی (Méthode Socratique)

○ با تأثیر گذاری
مباحثات روش شناختی در
حوزه نظریه پردازي علوم
سیاسی بر روشهای آموزش
در علوم سیاسی تحولی
عظیم در روشهای علوم
سیاسی و روابط بین الملل
در اکثر کشورهای پیشرفته
پدید آمده است.

○ استمرار روش استاد
محور در حوزه آموزش
دیپلماسی و روابط
بین الملل، موجب عدم
تکامل محتوایی متون
سیاسی، ضعف در
تئوری سازی و ناکارایی
دانش آموختگان در عرصه
عمل شده است.

است که نه تنها در حوزه آموزش مؤثر است بلکه بر پویایی ساختار ذهنی و تفکر دانشجویان نیز اثر مستقیم و ثمربخشی دارد. این روش برگرفته از روش ویژه‌ای است که سقراط فیلسوف مشهور یونانی برای اثبات سهو و خطا و برطرف ساختن شبهه از اذهان به کار می‌برد. او معتقد بود که به وسیله سؤال و جواب و مشخص ساختن خطای مخاطب می‌توان به کشف حقیقت دست یافت. روش سقراطی این اجازه را به اساتید می‌دهد تا امکان تولید دانش و شناخت را برای دانشجوی روی یک موضوع معین فراهم سازند. در روش سقراطی، استاد به جای سخنرانی، توضیح یا صحبت، به طرح یک سلسله پرسش‌های منظم و منطقی که از پیش طراحی شده است می‌پردازد و دانشجویان به پاسخ و توضیح بر می‌خیزند. پرسشها به گونه‌ای تنظیم و مطرح می‌شوند که دانشجویان از جهل خویش نسبت به موضوع آگاه می‌سازند و اندیشه او را برای دستیابی به حقیقت ژرفا می‌بخشند (صفوی، ۱۳۷۴، ص ۲۳۹). در این روش برخلاف کلاسهای استاد محور، به دانشجویان اجازه داده می‌شود تا خود را کشف کنند و قابلیت‌های خویش را شناخته و توسعه بخشند. در این روش، استاد بیشتر محرک و مامای اندیشه دانشجویان است. به عبارت دیگر، استاد دانشجویان را به جهش در ورای شناخت و آگاهیهای اولیه خود وامی‌دارد. در روش سقراطی، دانشجویان می‌توانند با تکیه بر آگاهیهای ابتدایی و مقدماتی و برخی اطلاعات، شناختهای جدیدی به دست آورند که این امر با کمک و تهییج استاد که پرسشهای مختلف را مطرح می‌کند صورت می‌گیرد (Gialdino, 1998, p.2).

همانطور که اشاره شد در روش سقراطی، نقش استاد عمدتاً عبارت از پرسیدن و هدایت دانشجو و نقش دانشجو، سازماندهی و به کارگیری دانش و تجربه گذشته خود برای پاسخ به پرسشهاست. این روش، نه تنها روشی جدلی یا دیالکتیکی شامل کنش متقابل بین دانشجو و استاد است، بلکه روشی استقرایی نیز هست؛ یعنی از جزئیات به کلیات می‌رسد (صفوی، ۱۳۷۴، ص ۲۴۰).

روش سقراطی با توجه به مباحث جاری بین المللی، برای نقد و تحلیل افکار و آرای دانشجویان در مورد یک موضوع خاص بسیار مفید و کاراست. مصداق عملی این روش می‌تواند در موضوعاتی همانند طرح صلح خاورمیانه و آینده آن، جهانشمولی حقوق بشر، جهانی شدن و... در رشته‌های روابط بین الملل و علوم سیاسی پیاده گردد. البته برای نتیجه‌گیری از این روش، استاد بایستی: ۱- در جریان اطلاعات دانشجویان باشد؛ ۲- موضوع بحث را در جلسات گذشته اعلام کرده باشد؛ ۳- رویه‌ای منطقی و سلسله‌مراتبی برای طرح پرسش از ابتدا تا انتها در نظر داشته باشد؛ ۴- در کلاس جو فعال و مشارکت‌جویانه‌ای ایجاد کند؛ ۵- برای دانشجویان روشن کند که این متد روشی برای ارزشیابی دانشجویان نیست بلکه تنها یک متد آموزشی است؛ ۶- از پاسخ گفتن به پرسشها و ارائه توضیح خودداری کند و این نقش را بیشتر متوجه دانشجویان نماید.

هر چند این روش از جمله روشهایی است که در رشته علوم سیاسی و روابط بین الملل بیشترین کارایی را می‌تواند داشته باشد اما متأسفانه اساتید دانشگاههای ما به ندرت از این روش در کلاسهای درس بهره می‌برند و عموماً تلاش دارند تا خود به تبیین و تحلیل مسایل بپردازند. با اینکه روش سقراطی از روشهای ریشه‌دار و کهن آموزشی است ولی به دلیل کم توجهی به آن در دانشگاههای ما نیازمند تأکید و توجه بیشتری است زیرا این روش بطور مستقیم بر پویایی اندیشه، قدرت خلاقیت و نوآوری فکری دانشجویان اثر می‌گذارد.

قضایای عملی یا کارهای هدایت شده

بررسی و مطالعه قضیه‌های معین با آموزش کارهای عملی یا هدایت شده (travoux dirigés ou pratiques) که بیشتر برای دانشجویان سالهای آخر رشته روابط بین الملل و علوم سیاسی کارایی دارد ناظر به مطالعه، بررسی و یافتن راه‌حل در مورد یک قضیه معین است. در واقع این روش

فرآیندی است برای کشف توالی و ترتیب صحیح راههایی که به يك هدف یا راه حل منتهی می شود. دانشجویان از این طریق می توانند به نتیجه برسد و بر موانع و مشکلات پیش رو در مورد آن قضیه غلبه یابد.

در همین راستا در سال ۱۹۹۱ «مؤسسه پژوهش دیپلماسی» در آمریکا برنامه ای را تحت عنوان «موردپژوهی یو در امور بین المللی» (pew case studies in international affairs) طراحی نمود که بر اساس آن، موضوعات بین المللی در چارچوب و شکل خاصی بر اساس يك شیوه مدون، مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. در این مجموعه، سوابق تاریخی، اطلاعات دقیق مربوط به اوضاع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر جهات مرتبط با موضوع یا واقعه مورد مطالعه گردآوری می شود و با استناد به شواهد و قرائن، تحلیلی علمی از ابعاد قضیه ارائه می گردد (اسلامی، ۱۳۷۵، ص ۵۵).

در این روش می توان قضایای متعدد، از طرح شکایت در دادگاه حقوق بشر اروپا گرفته تا شکایت از کشورها در کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد و همچنین مباحث گروهانگیری، هواپیماربابی و... را مطرح ساخت. در این روش، ضمن اینکه دانشجویان بایستی از مطالعات کافی و شناخت لازم نسبت به مسائل حقوقی، سیاسی و بین المللی برخوردار باشد، لازم است تا مطالعه همه جانبه ای از ابعاد تصمیم گیری و راه حل های پیشنهادی به عمل آورد.

این روش نیز به عنوان یکی از روش های مفید آموزشی در حوزه علوم سیاسی و روابط بین الملل در دانشکده های ما به فراموشی سپرده شده است و از آن در کلاس های درسی استفاده به عمل نمی آید. عواملی همچون عدم شناخت و آشنایی با این روش، روزمرگی و توجه بیش از اندازه به معیشت، سرکوب نوآوری، بر خورد های منفی با تفکرات جدید و... دست به دست هم داده و موجب شده است این روش نیز به همراه دیگر روش های نو و مؤثر در جامعه علمی ما کاربرد نداشته باشد. تذکر این نکته ضروری است که اگر چه به کارگیری این

روش در فعال کردن دانشجویان و بالا بردن قدرت تفکر و هوش و ذکاوت آنان مؤثر است، اما به استادان نقش حاشیه ای و نظاره گر می دهد.

کلاسهای سمینار گونه

ماهیت بسیاری از دروس رشته های روابط بین الملل و علوم سیاسی به گونه ای است که می توان آنها را به صورت جلسات سمینار (Cours de Séminaires) برگزار نمود. انجام این روش به دو صورت امکان پذیر است: ۱- تقسیم دانشجویان به گروه های تحقیق و موظف نمودن آنها به ارائه سمینار که طی آن به معرفی یافته های تحقیقی خویش، روش تحقیق، پرسش اصلی، فرضیه و نتیجه گیری بپردازند و در پایان به پرسشها و ابهامات دیگر دانشجویان پاسخ دهند؛ ۲- دعوت از دیگر استادان و پژوهشگران به منظور ارائه سخنرانی و تبادل نظر و گفت و گو بین خود مدعوین و میان مدعوین و دانشجویان.

از مزایای برگزاری جلسات درس به صورت سمینار این است که در شکل اول، امکان مبادله افکار و آراء و تبادل اطلاعات میان دانشجویان و بین دانشجویان و استاد فراهم می آید و دانشجویان، با توجه به نظرات دوستان خود و نیز استاد، به تصحیح یافته های تحقیقی خویش می پردازند. از این گذشته، دانشجویان، بدین نحو به اطلاعات جدیدتری دست می یابند و شناخت تازه ای از یافته های تحقیقی دوستان خویش به دست می آورند. اما در شکل دوم برگزاری جلسات سمینار هم که با دعوت از دیگر اساتید، پژوهشگران یا مجریان سیاسی بهره مند از اطلاعات گسترده در باب موضوع سمینار برگزار می شود دانشجویان با طرح پرسش های خویش و نقد مدعوین، نقش فعالی در سمینار به عهده می گیرند و بدین ترتیب، انگیزه یادگیری و قدرت نقد و تحلیل در آنان فزونی می یابد.

در حال حاضر از این روش آموزشی به صورت مصوب در برخی از دروس رشته علوم سیاسی مانند مسائل سیاسی- اقتصادی جهان سوم و انقلاب

○ هر چند در روش استاد محور می توان مجموعه کاملی از حقایق، اصول و مفاهیم را به شیوه ای منسجم به دانشجویان آموخت ولی متأسفانه در این روش هم برای انتقال اطلاعات و اندیشه ها محدودیت زمانی وجود دارد و هم چون دانشجویان مطالب را حاضر و آماده دریافت می کنند در کشف حقایق و شناخت مسائل فعال نیستند.

اسلامی و تأثیر آن بر استراتژی منطقه استفاده به عمل می آید و همچنین به عنوان برنامه های جنبی آموزشی در بیشتر دانشکده های ایران رواج دارد.

اگر چه این روش آموزشی یکی از روشهای ضروری و بسیار مهم در تحول شناخت و امکان برقراری گفتگو و تضارب آراء برای دانشجویان است اما متأسفانه این روش آموزشی در جامعه علمی ما بیشتر حالت نمایشی به خود گرفته و تعداد و اندازه سمینارهای برگزار شده معمولاً به عنوان ملاک ارزیابی موفقیت و شهرت، و نشان دادن توانایی مراکز علمی به کار می رود. در عین حال نتایج به دست آمده در سمینارها و تعقیب اهداف سمینار و تأثیر آنها در اختیار جامعه علمی ما قرار نمی گیرد.

روشهای کلینیکی یا نظارت محور

یکی از روشهای نو و استراتژیک در حوزه آموزش دیپلماسی و روابط بین الملل روش مطالعه نظارت محور یا کلینیکی (Méthod Clinique) است که در آن دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین الملل در موقعیتهای تصمیم گیری و رفتاری قرار می گیرند و چگونگی رفتار آنها و عملکرد و تصمیم آنان نسبت به مسائل و رویدادها مطالعه و بررسی می شود. این روش که ابتدا در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی به کار می رفت از آنجا شروع شد که مدیران و مربیان مدارس به منظور کشف و درک قابلیت های فردی دانش آموزان و تربیت آنها با توجه به قابلیت های شان، آنها را تحت نظارت و مشاهده رفتاری قرار می دادند.

در این روش برای نمونه معلم و مدیران آموزشی مدرسه پیش از شروع درس، کلاس آنها را به هم می ریختند و روی دیوار رنگ می پاشیدند. هنگام آغاز درس که دانش آموز و معلم با فضای نامرتب کلاس مواجه می شدند معلم از این وضعیت اظهار تعجب و تأسف می نمود و از دانش آموزان می خواست تا فضای کلاس را طی زمانی معین (مثلاً ۳۰ دقیقه) به حالت طبیعی برگردانند. طی این مدت معلم به همراه مدیران و مربیان آموزشی از

طریق دوربین های مدار بسته به مشاهده و کنترل رفتار دانش آموزان می نشستند و قابلیت های تک تک آنان را در پرونده های شان ثبت می نمودند. طبعاً هنگام نظافت، و مرتب ساختن فضای کلاس برخی از دانش آموزان حالت رخوت و تبلی، عده ای میل به رهبری و مدیریت، و برخی دیگر تلاش جدی و سخت کوشی از خود نشان می دادند و عده ای هم کار را سرسری می گرفتند که تمام این رفتارها مورد توجه مدیران و مربیان قرار می گرفت و با توجه به آنها در مورد پرورش و رشد هر دانش آموز، برنامه ریزی می شد و هر یک از آنان برای منظور خاصی تربیت می گشت. این روش در شناخت و برنامه ریزی برای تربیت دیپلماتهای آینده و مجریان سیاست خارجی نیز می تواند مؤثر باشد. کنترل رفتار دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین الملل در فضای بحرانی سیاسی، روابط میان دو کشور، در هنگام ملاقاتها و حتی چگونگی معاشرت آنها با دیگران و حضور در مجالس و نشست و برخاستها و غذا خوردن آنها می تواند برای ارزیابی و آزمون علمی-رفتاری آنها مفید و مؤثر باشد.

اگر چه این روش از روشهای جدی در حوزه علوم سیاسی و روابط بین الملل محسوب می شود اما متأسفانه در جامعه علمی ما ناشناخته مانده است و از آن استفاده ای به عمل نمی آید.

تمرینات شبیه سازی یا بازی نقش ها

از جمله روشهای پویا و ابتکاری که برای تشویق دانشجویان روابط بین الملل و علوم سیاسی به یادگیری صحیح مباحث تئوریک و اجرا کردن آموخته های درسی به منظور تقویت مهارت های آنان در امور سیاسی و کسب آمادگی برای به عهده گرفتن نقشهای متعدد در اکثر دانشگاه های دنیا رواج دارد روش شبیه سازی (Simulation) است. شبیه سازی یکی از روشهای بسیار مفید و ثمر بخش برای تربیت دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین الملل است و بزرگترین فایده آن در واقع در زمینه آموزش است (دوئرتی، ۱۳۷۲،

○ در روش سقراطی، استاد به جای سخنرانی و توضیح، با طرح يك سلسله پرسشهای منظم و منطقی از پیش طراحی شده دانشجویان را به پاسخ و توضیح بر می انگیزد. پرسشها باید به گونه ای تنظیم و مطرح شود که دانشجویان از جهل خویش نسبت به موضوع آگاه سازد و اندیشه او را برای دستیابی به حقیقت ژرفا بخشد.

در این روش دانشجویان با به عهده گرفتن نقش‌های مختلف و اجرای سناریوهای تنظیم شده، فضای واقعی جهان سیاست را بازسازی می‌کنند و با این عمل، ضمن یادگیری وظایف سازمانها، اشخاص و ارگانها، تواناییهای بالقوه خویش را نیز شکوفا می‌سازند. در شبیه‌سازی، هر یک از شرکت‌کنندگان در قالب یک نقش یا یک گروه قرار خواهد گرفت. علیرغم اهمیت و ارزش شبیه‌سازی در آموزش دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل؛ متأسفانه ارزش علمی و آموزشی این روش در دانشکده‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کشورمان نادیده گرفته شده و تاکنون (در حد اطلاع نگارنده) از این شیوه برای آموزش دانشجویان در ایران استفاده‌ای به عمل نیامده است. این در حالی است که دانشگاه‌های مهم و معتبری همچون هاروارد، میشیگان، روبرشومان، کارلتون، استراسبورگ و بسیاری از دانشگاه‌های معتبر دیگر هر ساله با برگزاری «مدل سازمان ملل»، «مدل اتحادیه اروپا»، «شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر»، «شبیه‌سازی پارلمان اروپا» شبیه‌سازی بازیهای استراتژیک یا مدل‌های دیگر، این روش را در زمره برنامه‌های آموزشی خود جای می‌دهند و از کارایی اساتید و انگیزه یادگیری دانشجویان به نحو سودمندی استفاده می‌کنند (اسلامی، ۱۳۷۵، ص ۵۷). این تلاشها با توجه به آراء برخی از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل همچون هارولد گوتزکو (Harold Guetzkow) و ریچارد اسنایدر (Richard C. Snyder) صورت می‌گیرد که معتقدند استفاده از بازیهای سیاسی برای تصدیق فرضیات مربوط به جهان واقعی سیاست ضروری است. از این منظر، همانطور که حضور فیزیکی در آزمایشگاهها و بیمارستانها و تمرین مدلها و مهارتها برای دانشجویان رشته‌های پزشکی و خلبانی ضروری است، شبیه‌سازی مدل‌هایی مانند سازمان ملل متحد، دادگاه حقوق بشر اروپا، پیمانهای منطقه‌ای، مذاکرات چندجانبه کشورهای... به منظور آموزش مهارتهای لازم به دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل

ضرورت دارد بویژه که علم سیاست و روابط بین‌الملل همانطور که جیمز روزنامی گوید از ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است (ذاکریان، ۱۳۷۳، ص ۶۵).

در تمرینات شبیه‌سازی این امکان فراهم می‌آید تا تئوری به مرحله اجرا درآید. با این حال، ارزش شبیه‌سازی منوط به شناخت مقدماتی و عمیق موضوع شبیه‌سازی است (Dufor, 1998, p.2) هدف از برگزاری تمرینات شبیه‌سازی عبارت است از: ۱- آشناتر کردن دانشجویان با مباحث نظری؛ ۲- به کارگیری آموخته‌های دانشگاهی در عرصه عمل.

به عبارت دیگر، در این گونه تمرینات، دانشجویان هم با مسائل بین‌المللی سازمانها و نهادهای بین‌المللی و وظایف آنها آشنا می‌شود و هم می‌تواند در فضای تمرینات شبیه‌سازی، خود را به آزمایش گذارد تا بتواند دقیق‌تر، علمی‌تر و واقعی‌تر عمل کند.

هرچند به کارگیری این روش آموزشی در کشورهای پیشرفته سابقه‌ای دیرینه دارد و از دهه ۱۹۶۰ تاکنون به عنوان یک برنامه مصوب در دست اجرا و مورد توجه است اما از این برنامه در دانشکده‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کشورمان بهره گرفته نمی‌شود. با عنایت به این مباحث، برای نخستین بار از سال ۱۳۷۵ تاکنون پروژه شبیه‌سازی توسط نگارنده در کلاسهای درسی دانشجویان برگزار گردید. در این تمرینات سعی شد از مشارکت دانشجویانی استفاده شود که با مباحث تئوریک علم روابط بین‌الملل آشنایی کامل داشته و همچنین به انجام تمرینات شبیه‌سازی علاقمند باشند. به همین منظور ابتدا اطلاعات لازم در مورد موضوع شبیه‌سازی در اختیار آنان قرار می‌گرفت و به آنان توصیه می‌شد تا بین مباحث تئوریک و عرصه عمل، ارتباط منطقی ایجاد نمایند. وانگهی، برای اینکه دانشجویان خود را در فضایی واقعی احساس کنند و سواس زیادی در تعیین مکان و شکل برگزاری و مواردی از این دست به عمل آمد. بویژه دعوت از نمایندگان سازمان ملل متحد و حضور دیگر استادان که بر

○ از مزایای برگزاری جلسات درس به شکل سمینار این است که امکان مبادله افکار و آرا و تبادل اطلاعات میان دانشجویان و بین دانشجو و استاد فراهم می‌آید و دانشجویان با توجه به نظرات دوستان خود و نیز استاد، به تصحیح یافته‌های تحقیقی خویش می‌پردازند.

استادمحور، شیوه سقراطی، قضایای عملی و کارهای هدایت‌شده، روش‌های کلینیکی یا نظارت‌محور، کلاسهای سمینارگونه و تمرینات شبیه‌سازی در رشته‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل؛ دارای مزایا و دشواری‌های خاص خویش هستند؛ اما برقراری توازن در به‌کارگیری آنها در دوره‌های مختلف آموزشی اعم از کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی می‌تواند بر تربیت صحیح و موفق دانشجویان و پژوهشگران این رشته مؤثر افتد.

در این راستا، استفاده بیش از اندازه و تمرکز بر کلاسهای استادمحور یا کلاسهای توضیحی اساتید در کشورمان می‌تواند موجب افت جدی کیفیت نسل آینده دیپلماتها، پژوهشگران و اساتید روابط بین‌الملل کشورمان گردد زیرا آنان تنها در فضایی انتزاعی و تئوریک تربیت شده و فرصت نیافته‌اند تا آموخته‌های علمی و درسی خویش را در عمل بیازمایند. بنابراین چه بسا آنان در تدوین استراتژی، در ارائه راه‌حل و راهکارهایی مؤثر برای نخبگان اجرایی با مشکل مواجه گردند. براین اساس و با اعتقاد به تربیت صحیح و مؤثر نخبگان فکری - اجرایی آینده، استفاده از روشهای پویا و متنوع برای آموزش دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل ضروری می‌گردد. تجربه آموزشی در کشورهای شمال و برگزاری چند دوره شبیه‌سازی در خود ایران نشان داده است که شبیه‌سازی یکی از روشهای آموزشی است که هم به افزایش دانش و کسب مهارت دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کمک می‌کند و هم بر انگیزه یادگیری آنان تأثیر مثبت دارد. اگرچه استفاده از مدل‌های مختلف شبیه‌سازی در دانشگاههای بیشتر کشورها امری رایج و معمولی است اما تا پیش از این، از چنین روشی در دانشگاههای ما استفاده به عمل نیامده است. برگزاری مدل شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد و دغدغه‌آموزی جامعه بین‌المللی درباره حقوق بشر و برخوردهای مختلف با این پدیده می‌تواند بر انگیزه یادگیری و مشارکت عملی دانشجویان کشورمان مؤثر افتد. تجربه برگزاری این مدل در دانشگاه، نشان می‌دهد

جدید رفتار دانشجویان و دقت آنان در اجرای نقش‌های شان مؤثر افتاد. جدید دانشجویان و ترسیم فضایی نسبتاً واقعی، دست به دست هم داد تا برگزاری تمرینات شبیه‌سازی با موفقیت مواجه شود و بازتاب مثبتی در میان دانشجویان و جامعه علمی ما داشته باشد. در این روش، دانشجویان با مطالعه نقشهای متعددی که عهده‌دار ایفای آنها می‌گردند سعی می‌کنند تا هنگام تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در عرصه عمل و اجرا، با توجه به آموخته‌های علمی - دانشگاهی و همچنین تجارب پژوهشی خویش عمل نمایند. از خلال برنامه‌های شبیه‌سازی، دانشجویان به‌طور تخصصی با مکانیسم کار سازمانهای بین‌المللی، فنون پیشرفته مذاکرات بین‌المللی و چگونگی تعامل میان کشورها آشنا می‌گردند و ضمناً بر مهارت‌های آنان در عرصه تصمیم و اجرا افزوده می‌شود. تاکنون برنامه شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورها و شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر برای نخستین بار در ایران برگزار شده است و شبیه‌سازی گفتگوی جهانی - میان تمدنها نیز در دست برنامه‌ریزی است.

نتیجه‌گیری

بررسی جدی روشهای آموزش علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و دیپلماسی در کشورمان بیانگر یکنواختی شیوه‌های آموزش و همچنین تمرکز بر روشهای آموزش استادمحور در این رشته علمی است. با توجه به اینکه تجربه آموزش و پژوهش در رشته روابط بین‌الملل و علوم سیاسی، حکایت از آن دارد که مهمترین گام در موفقیت آموزش دروس علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و دیپلماسی، ایجاد علاقه و انگیزه در میان دانشجویان این رشته‌هاست به‌کارگیری روشهای اثربخش، متنوع و پویا که هم بر دانش و بینش دانشجویان مؤثر افتد و هم مهارت‌های سیاسی و بین‌المللی آنان را تقویت نماید و انگیزه یادگیری را در آنان افزایش دهد، ضرورتی غیرقابل انکار است. براین اساس، هرچند انواع مختلف روشهای آموزشی اعم از کلاسهای

○ در روش نظارت‌محور یا کلینیکی، دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در موقعیتهای تصمیم‌گیری و رفتاری قرار می‌گیرند و چگونگی تصمیم و عملکرد آنها نسبت به مسائل و رویدادها مطالعه می‌شود.

که دانشجویان تا چه اندازه علاقمند به فراگیری، مشارکت و همچنین خواهان توجه اساتید و مسئولان به توانایی‌های بالقوه و آموخته‌های علمی‌شان هستند. اگر چه در گذشته این روش یکی از روش‌های ناآزموده و فراموش شده در دانشگاه‌های ما محسوب می‌شد، اما برگزاری تمرین‌های شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورهای، مدل کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد و شبیه‌سازی گفتگوی تمدنها و همت دیگر اساتید این رشته و نخبگان اجرایی کشور در توجه به روش‌های نوین، مؤثر و بدیع آموزشی می‌تواند در گسترش استفاده از این روش آموزشی و تحول در عرصه آموزش دانشجویان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کشورمان مؤثر افتد.

منابع

۱. اسلامی، مسعود. (۱۳۷۵). «استفاده از اینترنت در آموزش دیپلماسی و مهارت‌های مذاکره بین‌المللی». فصلنامه مطالعات سازمان ملل متحد، سال اول، شماره

- سوم و چهارم (پاییز و زمستان ۱۳۷۵).
۲. دوئرتی، جیمز و فالتزگراف، رابرت (۱۳۷۲). نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل. ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی. تهران. نشر قومس.
۳. ذاکریان، مهدی (۱۳۷۳). مبانی نظری و عملی بهبود روابط جمهوری اسلامی ایران با اروپای متحد از سال ۱۹۸۹ به بعد. تهران. دانشگاه امام صادق (ع). رساله کارشناسی ارشد پیوسته رشته متعارف اسلامی و علوم سیاسی.
۴. صفوی، امان‌الله (۱۳۷۴). کلیات روشها و فنون تدریس. تهران. انتشارات معاصر.
5. Dufor, Sophie (1996). **la Simuleatian de Jeum de rôles**. Strasbourg. Séminaire de Ciedhu.
6. Gialdino, Rolando (1998). **la méthode Soc-ratique**. Strasbourg. Conseil de l'Ewope.
7. O.H.C.H.R. (1998) **Thematic Directory**. Geneva. United Nations Publications.
8. Wend Tekle, Abraha (1996). **le Cours Ma-gistral**. Strasbourg. I.I.H.R.

○ در تمرینات شبیه‌سازی این امکان فراهم می‌آید که تئوری به مرحله اجرا درآید. اما ارزش شبیه‌سازی منوط به شناخت مقدماتی و عمیق موضوع شبیه‌سازی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی